

hódoltsági reformáció számos kérdését, és legfontosabb forrásait ugyancsak jó, szabatos fordításban olvashatjuk. Itt lett volna a helye Skaricza Máté Kevi városáról szóló széphistóriájának, melynek csak pontatlan, régi kiadásait használhatjuk. Igen hasznos lenne, ha a tudós szerző vállalkozna a török hódoltság reformáció XVII. századi fejezeteinek megrajzolására is.

Kovács József László

Jakó, Zsigmond: *Philobiblon Transilvan. Cu o introducere de prof. dr. Virgil Căndea. București, 1977. Editura Kriterion. 511 l.*

Alig jutottunk végére Jakó Zsigmond professzor kitűnő magyar nyelvű tanulmánygyűjteményének (*Írás, könyv, értelmiség*. Bukarest, 1976. Kriterion), amikor már kézbe vehettük annak román nyelvű változatát is. Ez címevel a középkori művelődéstörténet páratlan dokumentumára, az angol Richard de Bury durhami püspöknek „a könyv szeretetéről” írt munkájára utal, amelynek első magyar nyelvű kiadását ugyancsak Jakó Zsigmondnak köszönhetjük (Bukarest, 1972. Kriterion). Virgil Căndea professzor előszavát már korábban *Az írásbeliség műemlékei* címmel magyarul is olvashattuk (A hét. Bukarest, 1976. dec. 17. 51. sz., 9. l.). A tíz tanulmányt Lívia Bacăru és Kiss András fordította román nyelvre. Közülük nyolc a magyar tanulmánykötetből való: *Várad helye középkori könyvtártörténetünkben, Erdély és a Corvina, Szeben latin betűs könyvnyomtatása a XVI. században, Az 1544. évi román katekizmus nyomában, A nagyenyedi Bethlen Kollégium könyvtárának kezdetei és első korszaka (1622–1658), A székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár története, A balázsfalvi nyomda kezdetei, A Cipariu-könyvtár kialakulása és története, Könyv és könyvtár az erdélyi magyar művelődésben*. A terjedelmet tekintve tehát a magyar tanulmánykötet anyagának mintegy felét a hozzájuk tartozó jegyzetekkel együtt e kötetben román nyelven láthatjuk viszont. A tartalom kronológiai rendjében a dolgozatok között hatodiknak a magyar Misztótfalusi-monográfia bevezető tanulmánya (*Erdélyi féniks*. Bukarest, 1974. Kriterion. 5–81. l.), hetedik helyen pedig a Köleséri Sámuel (1663–1732) havasalföldi bibliofil és tudományos kapcsolatai címmel korábban magyarul ugyancsak megjelent dolgozatnak (Könyvtári Szemle. Bukarest, 1968. 3. sz., 130–133. l.) román nyelvű változata talál-

ható. A kötet végén megvan – nagyrészt a dolgozatok első változatából – a gazdag jegyzetanyag és a szükséges lexikális adatokkal is kiegészített értékes névmutató (ez utóbbi Luminita Stoichitescu gondos munkája). E függelék részben azonban a tanulmányok magyar változatát ismerő, használó kutató sem nélkülözheti, mert e jegyzetek között módosítások és új adatok is rejlenek (lásd például Vitéz János könyveinek jegyzékét, az *Erdélyi féniks* bevezető tanulmányához szerkesztett új jegyzeteket stb.).

Jakó Zsigmond válogatott tanulmányainak tudománytörténeti értékét, kimagasló kutatási eredményeit, művelődés- és irodalomtörténeti jelentőségét, a könyv- és könyvtártörténet, a bibliofília kutatói számára levonható módszeres tanulságokat ez alkalommal nem emlegetjük. Ezt bizonyára megteszik a magyar nyelvű kötet ismertetői. Inkább a középkelet-európai művelődés- és irodalomtörténeti kapcsolatok kutatásának nézőpontjáról kívánjuk hangsúlyozni a román nyelvű kiadás fontosságát. Ehhez példaként a tíz dolgozat közül a Köleséri Sámuelről szóló tanulmányt idézzük. A XVII–XVIII. század fordulóján Erdély legtudatosabban fejlesztett magánkönyvtárának tulajdonosáról van szó, aki németországi tudósokkal, könyvgyűjtőkkel, kiadókkal és könyvkereskedőkkel folytatott kiterjedt levelezést. De hosszú időn keresztül állandó levélbeli kapcsolatot tartott a havasalföldi fejedelmekkel (Constantin Brancoveanu, Stefan Cantacuzino, Constantin Cantacuzino Stolnic, Nicolae Mavrocordat) és azoknak udvari embereivel (Joan Avramie, Theodorus Basilius, Nicolae de Porta, Stephan Bengler). Könyvekre, tudósokra hívta fel figyelmüket, és segített könyvvásárlásaikban. Így időszzerű európai művelődési áramlatoknak (pietizmus, kezdődő felvilágosodás) lett közvetítője. A tanulmányt a magyar változathoz idézzük: „... a közölt néhány adat is meggyőzően bizonyíthatja, milyen hasznos információk várhatók az erdélyi könyvgyűjtés múltjának feltárásából az egész ország [értsd: Románia] könyvtörténete számára és hogy melyik az az út, amelyen kutatóink ezekhez az újszerű adatokhoz eljuthatnak”. Ez a módszeres tanulság valamiképpen a kötet minden tanulmányára kiterjeszhető, és indítással szolgálhat az irodalom- és művelődéstörténet kutatóinak határokon innen is, túl is a kölcsönhatások, a szellemi áramlások mindkét irányban való nyomozására. E tanulmányok Virgil Căndea professzor fogalmazása szerint „újabb ... közös vonások felfedezéséhez vezetnek ... , az eddigieknél világosabban elkülönítve

és megmagyarázva, ami minden nemzetiség szellemi alkotásainak specifikumát adja". És ugyancsak az előszóból idézzük Jakó Zsigmond tanulmánykötetének összefoglaló értékelését: „Köte-tünk a román nyelven eddig napvilágot látott legjelentősebb tanulmánygyűjtemény az erdélyi magyar könyvkiadás, könyvnyomtatás és könyvtárak körében... A román szakemberek és olvasók egyaránt gazdag képet kapnak e könyv lapjain, de különösen a kötetzáró, összefoglaló tanulmányban arról a szerepről, amelyet az erdélyi magyar értelmiségiek játszottak hazánkban az írott vagy a nyomtatott betű útján a hazai kultúra megeremelésében, a tudás és az eszmék terjesztésében könyvek és könyvtárak segítségével.”

Holl Béla

Évkönyv. 1973/74, 1975/76. Szerkeszti: Scheiber Sándor. Bp. 1974–1976. Magyar Izraeliták Országos Képviselője. 382; 423 l.

A MIOK Évkönyveknek sokfelől megnyilvánuló érdekődést kell kielégíteniük, köztük – hagyományosan – az irodalomtörténészekét is. Az utóbbi évek két évkönyvében legerőteljesebben a régi magyar irodalom van képviselve, de nincs hiány adatközlő és analízis szakkikkekben az újabb korokból sem.

Régi magyar szempontból Scheiber Sándor, Dán Róbert és Vargha Balázs tanulmányait kell kiemelniük. Scheiber *A Szerencsés Imre-irodalomhoz* címmel értekezik (1975/76. 295–305.), és az általa felvontatott adatok alapján joggal mutat rá, hogy elérkezett az idő Szerencsés (Fortunatus) Imre – héber nevén: Etil Seneor – reneszánsz pályájának monografikus feldolgozására.

Figyelemre méltó, hogy Scheiber a hebraisztika felől közelítve meg témáját, honnan meríti anyagát: 1. Jagello-kori héber responsumok Náf-táli Kohen budai rabbi kérdéseire; 2. *A Magyar–Zsidó Oklevéltár* adatai; 3. Külföldi kézirat-tárak héber kódexei. Tehát csupa olyan forráscsoportból, melyek – nyelvi nehézségek miatt – általában kiesnek a magyar irodalomtörténeti kutatások látóköréből. Egyébként az utóbbi leltérek egyikének köszönhetjük legfrissebb ismereteinket Szerencsés Imre könyvtárának töredékéről is.

Az egyetlen, újonnan felfedezett és 14. sorszá-mot viselő héber kézirat Nissim b. Reubén Ge-rondi *Genesis-kommentárjának* autográfja, benne az egykori possessor héber nyelvű bejegyzésével

az első és a hátsó lapon: „Ez a könyv az enyém s ez a nevem: Selómó Seneor... aki tanulta a Tó-rát és a Tóra lett vagyona.” Szerencsés könyvtárá-nak állományáról további adatokkal nem rendel-kezzünk, de alig kétséges, hogy több mint 14 könyvvel bírt. Ez pedig azt jelenti, hogy minden-képpen a jelentősebb (öt-tíz darabból álló) huma-nista magánkönyvtárak között van a helye az eddig – ilyen szempontból – számon sem tartott dúsgazdag királyi kincstartó bibliotékájának. Scheiber végül felsorolja mindazokat a magyar szépirodalmi műveket, amelyek Szerencsés Imre alakjával foglalkoznak. Mindezek után, az anyag-gyűjtés lezárultával, csakugyan nincs más hátra, mint hogy a szerző mielőbb a tudományos köz-vélemény elé lépjen hézagpótlónak ígérkező könyvével.

Dán Róbert két tanulmányban mélyíti tovább a XVI. század második felének általa oly ala-posan átbúvárolt eszmevilágát. Már eddig is sokat tett a korszak jobb megértése érdekében (lábjegy-zetben említett új Vehe-Glirius-monográfiája a je-lek szerint még ennél is továbbmegy: több pon-ton módosítani fogja hagyományos összképünk vonásait), most közzétett írásai szintén ennek a módszeres kutatómunkának jegyében keletkez-tek.

Egyik dolgozatában *József Albó és az antitri-nitárius vallásfilozófia* kapcsolatának problema-tikáját teszi vizsgálat tárgyává (1975/76. 27–37.). Fejtegetéséből kiderül, hogy az érintett kérdé-skörök egyetemes érdekűek ugyan az európai esz-metörténet szemszögéből, ő azonban mindezeket organikusan tudja összekapcsolni a magyar ideo-lógiatörténet párhuzamos fejezeteivel (Melius Ju-hász Péter, Vehe-Glirius stb.). Elemzése során fi-nom – és meggyőző – distinkciókkal élve, rámu-tat arra, hogy „az 1570-es évek, judaizáns, új-zsidó, szombatoss” irányzatai azzal „érdemelték ki” ellenfeleiktől kapott elmarasztaló jelzőiket, hogy „tanításaikba beleépítették a postbiblikus héber források egyes elemeit”. Nyomatékosan hangsúlyozza azt is, hogy „az eretnesség vádjával megbélyegzett radikális antitrititáriusok azonban távolról sem akartak zsidóvá lenni”.

Dán másik tanulmánya, viszonylagos rövid-sége ellenére is, nagyívű áttekintés Péchi Simon egykori zsidó–keresztény „rajongói”-nak utóéle-téről (*Az erdélyi szombatosság vége*. 1973/74. 217–229.). Bár könnyen hajlunk arra, hogy a szombatosságot mint kultúrtényezőzt a régi szá-zadokba képzeljük vissza, tanulmányából meg-tudhatjuk, hogy a bőződújfalusi székely újszidók napjainkig élő szervezetet alkottak, és hogy